

Dvadeset peta godišnjica pripojenja Istre matici zemlji — Hrvatskoj i Jugoslaviji, koja se svečano proslavljala 1968, dala je, kao nikada dotad, širokog poticaja i izdavačkoj djelatnosti. Posebnu pažnju zaslužuju tri knjige, koje sadrže niz priloga o novijoj povijesti Istre, pa je potrebno da ovdje na njih upozorimo, a za drugu priliku ostavljamo širi osvrt.

Priključenje Istre Federalnoj Državi Hrvatskoj u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji 1943—1968. naslov je knjige koju je izdao Sjevernojadranski institut JAZU u Rijeci (Rijeka 1968, str. 480 + 27 str. slikovnih priloga). To je zapravo zbornik radova koji su, po svom karakteru, podijeljeni na nekoliko dijelova. Prvi dio knjige sadrži tri rasprave iz novije povijesti Istre. V. Bratulić, u napisu Međunacionalni odnosi i razvitak socijalističkog pokreta u Istri, daje pregled razvoja političkog života u Istri između dva rata, ukazujući prethodno na »neke opće karakteristike međunacionalnih i klasnih odnosa do 1918«. Autor je težište stavio na prikaz »nacionalnih suprotnosti«, djelatnost socijalističkog pokreta i revolucionarni rad komunista u Istri između dva rata 1918—1941. Posebno je poglavlje posvećeno kratkom prikazu istarske emigracije, tj. djelatnosti istarskih emigranata u Jugoslaviji poslije 1918.¹ Osobito je zanimljivo poglavlje u kojemu autor razmatra neka pitanja periodizacije povijesti Italije između dva rata, važna za razumijevanje položaja Istre u tom razdoblju. Rasprava V. Antića, Uključivanje Istre u NOP Hrvatske i priključenje domovini, pokušaj je cjelovitog prikaza Istre u vrijeme drugoga svjetskog rata, dakako s težištem na organiziranju i razvoju narodnooslobodilačkog pokreta u njoj. Osnovno obilježje Antićevu radu daje njegovo nastojanje da se NOP u Istri promatra u što potpunijoj povezanosti s NOP-om i revolucijom u Hrvatskoj. U skladu s tim, autor daje prikaz čitavog razvoja NOP-a u Istri u tri osnovne etape: od početka oružane borbe u Hrvatskoj do osnivanja Prve istarske partizanske čete »Vladimir Gortan«, u kolovozu 1942; od osnutka rukovodstva KPH za Istru, u proljeće 1943. u Karjubi kod Pazina,² do kapitulacije Italije, u rujnu 1943; od kapitulacije Italije do priključenja Istre Hrvatskoj. F. Čulinović u svom prilogu Državnopravno značenje odluka o priključenju Istre Hrvatskoj odnosno Jugoslaviji analizira osnovne dokumente NOO-a Istre, ZAVNOH-a i AVNOJ-a o priključenju Istre Hrvatskoj, te o njihovoj međunarodnopravnoj ratifikaciji.

Glavnina sadržaja toga zbornika odnosi se na brojne dokumente o NOP-u u Istri, iz različitih izvora, koji obuhvaćaju polovicu knjige. Njima se mogu pribrojiti i memoarski zapisi o NOP-u u Istri iz rujna 1943. dvanaestorice značajnih sudionika. Posebno poglavlje knjige čine biografije 30 predstavnika izabranih u Pokrajinski NOO za Istru na zasjedanju u Pazinu, 25. rujna 1943. U posebnom prilogu knjiga sadrži kronologiju važnijih događaja u razvoju NOP-a u Istri 1941—1945.

God. 1968. Školska knjiga u Zagrebu izdala je *Knjigu o Istri* (str. 214). Kako se vidi iz Predgovora, glavninu sadržaja te knjige čine tekstovi pok. Tona

¹ Bratulić je o tome opširnije pisao u radu: Lijeva istarska inteligencija, *Riječka revija*, 2—3/1967.

² Ovdje je korisno upozoriti i na prilog P. Strčića, NOP u Istri svibnja 1943. godine, *Istarski mozaik*, 1—2—3/1968, kojim se unose neki novi momenti u poznavanje situacije i organiziranja NOP-a u Istri u proljeće 1943.

Peruška, poznatog istarskog javnog radnika. »Oslanjajući se na svoje bogato iskustvo i mnogostrano poznavanje istarske zavičajne prošlosti Peruško je ovu knjigu zamislio kao cjelovit prikaz istarske povijesne sudbine sagledane sa stajališta naših suvremenih razvojnih procesa i današnjih potreba da se taj stoljećima zapostavljeni kraj najzad svestrano unaprijedi.« Trebalo je da Peruško za izdavača priredi čitavu knjigu, ali ga je u tome spriječila iznenadna smrt god. 1967. Zbog toga su na dovršavanju knjige sudjelovali i drugi autori: *J. Rogić* (o geografskom položaju Istre), *M. Bertoša* (jedan dio pregleda povijesti Istre); *Z. Črnja*, *I. Rudan*, *J. Bratulić* (prilozi o književnosti), *J. Radauš-Ribarić* (prikaz o etnografiji), *S. Zlatić* (o muzici), *P. Strčić* i *Z. Črnja* (o novinstvu), *A. Šonje* (o arhitekturi i zidnom slikarstvu), *E. Poropat* i *V. Vitolović* (o privredi i poljoprivredi).

U izdanju izdavačkih poduzeća Binoza i Epoha izašla je u Zagrebu 1969. knjiga: *Istra — prošlost, sadašnjost* (str. 240 zajedno sa slikovnim materijalom). Ta knjiga, koja također ima karakter zbornika, nastala je na poticaj inicijativnog odbora za proslavu spomenutog jubileja, koji je u Zagrebu osnovala grupa javnih radnika iz Istre. Karakter i svrha knjige najjasnije se vidi u konstataciji uredništva da »svaki prilog u ovoj knjizi odražuje u prvom redu ocjene, poglede i stajališta svoga autora kao i njegov specifični pristup gradi koju obrađuje«, te u izražavanju nade »da će ovo kolektivno djelo pružiti čitateljima raznoliku sliku istarskog ljudskog prostora«. Od priloga političkoj i ekonomskoj povijesti Istre, u knjizi se nalaze ovi: *V. Bratulić*, Povijesni pregled; *D. Šepić*, Između dva rata; *Lj. Drndić*, Istra u narodnooslobodilačkoj borbi;³ *L. Giuricin*, Doprinos istarskih Talijana narodnooslobodilačkoj borbi jugoslavenskih naroda; *E. Poropat*, Gospodarski razvitak. Ostali su prilozi također zanimljivi za šire i dublje poznavanje prošlosti i sadašnjosti Istre: *J. Rogić*, Geografski položaj i društveno valoriziranje; *Z. Črnja*, Hrvatska književnost u Istri; *L. Martini*, Kulturno stvaralaštvo istarskih Talijana; *J. Radauš-Ribarić*, Narodni život; *M. Prelog*, Pred umjetničkom baštinom Istre.

Spomenute tri knjige o Istri umanjuju prazninu u dosadašnjoj literaturi o njoj, pri čemu se prvenstveno misli na priloge iz novije povijesti Istre. Pred našom historiografijom nalazi se jedno široko i važno polje rada, koje se ne bi smjelo više zanemarivati kao dosada.⁴ Bez sumnje je 25-godišnjica pripojenja Istre Hrvatskoj i Jugoslaviji dala vrijedan poticaj.

I. Jelić

³ Ovaj Drndićev tekst uglavnom je istovjetan s njegovim prilogom, objavljenim u *Vojnom delu*, 1/1969.

⁴ Ovdje treba upozoriti na vrijednu anketu, koju je o »poslijeratnoj hrvatskoj historiografiji o Istri, Rijeci, Hrvatskom primorju i kvarnerskim otocima« pokrenuo riječki časopis *Dometi*, br. 7, 10, 11, 12/1969.